

## ЛЕОНІД МОГИЛЕВСЬКИЙ І ЙОГО ФІЛЬМИ

*У статті зроблено спробу проаналізувати процес створення Леонідом Могилевським фільмів «Як це було», «Документи епохи». До наукового обігу вводиться комплекс архівних документів і матеріалів з означеного питання.*

**Ключові слова:** Леонід Могилевський, кінохроніка, ВУФКУ.

*В статье сделана попытка проанализировать процесс создания Леонидом Могилевским фильмов «Как это было», «Документы эпохи». В научный оборот вводится комплекс архивных документов и материалов по указанному вопросу.*

**Ключевые слова:** Леонид Могилевский, кинохроника, ВУФКУ.

*The article attempts to analyze the process by which Leonid Mogilev created the films «How It Was» and «Documents of the Epoch». A set of archival documents and materials on this issue is being introduced into scientific circulation.*

**Keywords:** Leonid Mogilevsky, newsreel, VUFKU.

Упродовж багатьох десятиліть ім'я одного з піонерів української кінохроніки Леоніда Могилевського (1899–1976) незаслужено було забуто. За радянських часів це доволі просто пояснювалося — наприкінці 1920-х рр. Могилевський емігрував на Захід (не повернувся із закордонного відрядження), відтак потрапив в опалу і про його існування просто «забули». Однак і в незалежній Україні про нього згадали якось не відразу. Власне кажучи, поворотним став минулий рік, коли спочатку Національний центр Олександра Довженка, а за ним услід і Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного (останній у Будинку кіно) представили громадськості фільм «Документи епохи» (ВУФКУ, 1928; автор-монтажер Л. Могилевський, співавтор Я. Габович). Стрічка, до речі, зберігається у ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного вже тривалий час, але лише минулого року вона стала сенсацією...

У тому ж таки 2018 році журнал «Кіно-Театр» видрукував статтю французького кінознавця українського походження Любомира Госейка [2], в якій автор спробував висвітлити життєвий та творчий шлях нашого співвітчизника (чи не вперше так докладно). Природно, що згадана публікація (як і деякі інші) не претендує на вичерпність.

Тож відсутність комплексного дослідження — з одного боку, та виявлення у вітчизняних архівах нових документів щодо Л. Могилевського — з іншого, і зумовили актуальність запропонованої публікації. До сказаного додамо й необхідність введення до наукового обігу архівних матеріалів.

Залишаючи поза рамками публікації «докінематографічну» та «еміграційну» діяльність Л. Могилевського, скажемо кілька слів про його роботу в українському кіно.

Перший досвід роботи в кіно Могилевський здобув ще в 1918 році. Саме у цей час з червоної Росії до Української Держави, очолюваної гетьманом Скоропадським, емігрувало чимало російської інтелігенції, кінопромисловців у тому числі. Серед них був провідний кінофабрикант Російської імперії Дмитро Харитонов (який свою кінокар'єру розпочинав, до речі, в Харкові). Свій вибір він зупинив на Одесі, де й зорганізував кіноательє, в якому працював і Леонід Могилевський. Правда, недовго. Адже з приходом до Одеси більшовиків Харитонов виїжджає спочатку в Крим, а потім емігрує на Захід...

Після закінчення у 1924 р. Одеського інституту народного господарства Могилевський повертається до кіно. До 1926 р. він працює на Одеській кінофабриці секретарем-юрисконсультантом, завідувачем

відділу виробничих фільмів, інформрекламбюро, кінохроніки та уповноваженим дирекції [5, арк. 35].

Наприкінці 1926 р. він їде до Москви, де організовує науково-експериментальну лабораторію при Асоціації революційної кінематографії, що мала на меті вивчати та здійснювати «психо-технічний отбор кіноробітників, в першу чергу, кіноакторів» [5, 35].

Повернувшись наступного року до Києва, стає заступником завідувача виробничого відділу Правління ВУФКУ, а згодом організовує та очолює підвідділ кінохроніки та кадротеку.

Якщо вірити словам Могилевського, то ще в 1925 р. він знімав організацію Товариства друзів радянського кіно в Одесі, а через два роки — у Києві [5, 35 зв.].

...У 1927-му виповнювалося 10 років, відколи у Петрограді відбувся Жовтневий переворот, унаслідок якого владу захопили більшовики. З нагоди річниці російська режисерка Есфір Шуб змонтувала з дореволюційної хроніки фільм «Падіння династії Романових». Стрічка мала величезну емоційну складову і, безперечно, дуже прислужилася до творення міфу про радянську державу.

«Архівні кадри цієї картини вперше в історії світового кіно були не просто склеєні в послідовному порядку. Вони були зіставлені, змонтовані, скріплені єдиною думкою художника. Творче, авторське начало проявилось у фільмі з усією яскравістю і силою», — писав Віктор Шкловський [6].

Відаючи належне визначному критику, хотілося б прочитувати сучасного російського історика кіно Олександра Дерябіна, який доволі критично оцінив творчі здобутки режисерки: «Успіх монтажних фільмів Есфірі Шуб багато в чому пояснювався сценаріями М. З. Цейтліна. Багато що з методології поводження з матеріалом, принципів теоретичних положень і вирішення конкретних епізодів було запропоновано саме Цейтліном; Шуб, на наш погляд, виконувала, крім функцій монтажниці, обов'язки, схожі з продюсерськими. Вона набирала хорошу знімальну групу і розподіляла обов'язки. «Формула» монтажу в її фільмах проста, якщо не сказати — примітивна; багато нині забутих документалістів <...> монтували набагато різноманітніше, цікавіше, динамічніше...» [6]

Хоч як би там було, але фільм Е. Шуб став поштовхом і для українських кінематографістів. Могилевський звертається до керівників української кінематографії з пропозиціями створити фільми «Країна повинна знати своїх провадирів», «Симфонія Рад», однак отримує відмову. Та незадовго до 10-ї річниці т. зв. Жовтневої революції, вкотре звернувшись до кінокерівництва, отримує дозвіл

від заступника Правління ВУФКУ З. Сидерського. Протягом усього двох тижнів він змонтував хронікально-історичний фільм на три частини (1000 м) «Як це було».

Стрічка отримала позитивну рецензію у журналі «Кіно»: «Монтаж... Вдало, доладно зроблені написи, що говорять про революційне захоплення, і майже протягом тижня з старого мотлоху родилася картина „Як це було“. Аналогічна своїм змістом до картини „Великий шлях“, ця картина має певні переваги в порівнянні з совкіновською продукцією» [1].

Перший позитивний досвід спонукав до подальших пошуків, про що він писав у своїй публікації: «Цей експеримент в галузі монтажу архівної кінохроніки, переведений переобрахунок та перекласифікація по картотечі всього хронікального матеріалу, що валявся у склепах ВУФКУ, наштотув на необхідність випуску історичного фільму на зразок кінодоповіді, що змальовує історію революційного руху на Україні з початку імперіялістичної війни до початку мирного будівництва, — а, якщо дозволить матеріал, то дати й будівництво на Україні» [3].

Звернувшись до З. Сидерського з пропозицією створити фільм «Жовтневі шляхи на Україні» (інші робочі назви «Сторінки доби», «Документи епохи», «Жовтень»...), Могилевський знову отримує добро.

Упродовж кількох місяців разом зі своїми колегами він переглянув понад 200 тис. метрів старої хроніки, серед якої було виявлені і безцінні кадри Української революції (наприклад, приїзд до Києва членів Директорії на чолі з Володимиром Винниченком; ці кадри придбали в оператора, який на той час працював аж у Середній Азії).

Автори свідомо відмовилися від інсценізації, використавши винятково хронікальні кадри, логічно пов'язані відповідними текстовими коментарями.

Фільм отримав загалом позитивні відгуки в пресі, хоча й відзначалися деякі недоліки, як, наприклад, це зробив критик Л. Цвінтаренко: «Багато провалів у ньому, про багато подій довелося оповідати написами, а не показувати їх, — але цьому лихові ніяк не можна було запобігти. Адже стати на шлях інсценізації тих історичних моментів, що їх у фільмі бракує, — це значить знищити цінність цього фільму як документа, як дійсного свідка доби, як справжньої нефальшованої хроніки. Проте деяка переваженість фільму написами ніяк не зменшує того напруження, що з ним фільм цей продиляється» [4].

Леонід Могилевський змонтував лише два фільми. Невдовзі він виїхав у закордонне відрядження і назад не повернувся, через що, думається, на довгі роки його ім'я не прийнято було згадувати. І не

лише його. Адже у другій половині 1930-х рр. поява подібних фільмів з такими дійовими особами, як Володимир Винниченко, Симон Петлюра, Лев Троцький (перепрошую за не зовсім синонімічний ряд) було просто неможливою. Чимало з персонажів фільмів було знищено тоталітарною системою. А вже з поточної хроніки нещадно вирізалися кадри з «ворогами народу», які ще донедавна обіймали високі партійні та державні посади.

Слід сказати, що Леонід Могилевський чи не один з перших, хто оцінив важливість хроніки — не лише для поточного моменту, а й для історії. На превеликий жаль, з усього того величезного хронікального матеріалу (йдеться про сотні тисяч, якщо не мільйони, метрів), що зберігався на складах ВУФКУ, а потім і тресту «Українфільм», до наших днів дійшла мізерна частина. Але і в тому, що це було все-таки збережене — чимала і його заслуга.

Насамкінець зазначимо, що публікація документів і матеріалів здійснена за хронологічним принципом. Увесь цей масив умовно можна поділити на п'ять груп: біографічні матеріали (посвідчення, довідки), видані відповідними інстанціями; заяви Л. Могилевського до різних посадовців та інстанцій з питань створення фільмів, оплати за роботу, закордонного відрядження тощо; витяги з протоколів засідання Правління ВУФКУ щодо оплати та прокату фільмів; інформація, рецензії у періодичній пресі (журнал «Кіно», газети «Пролетарська правда», «Комсомолец України», «Кіногазета»); «постеміграційні» матеріали, що мають яскраво виражений негативний зміст.

Пропонована публікація не претендує на вичерпність. Серед перспективних напрямів наукових досліджень — подальше дослідження творчого шляху Леоніда Могилевського не лише в Україні, а й за кордоном.

**Посвідчення Л. Б. Могилевського про його культурно-громадську діяльність**  
**м. Одеса, 4 серпня 1926 р.**  
**КОПІЯ**

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Дано сие т. МОГИЛЕВСКОМУ Л. Б. в том, что в период всей его двухгодичной работы на 1-й Одесской госкинофабрике ВУФКУ он принимал самое активное участие в профессиональной и культурно-общественной работе заводского комитета, работал в комиссиях завкома, стенгазете, по организации ячейки НОТ, ОРТИ<sup>1</sup> и т.д.

Помимо указанной работы, т. МОГИЛЕВСКИЙ работал в ряде других общественных организаций, проявив себя как энергичный и активный общественник.

С 1924 г. по 1925 г. т. МОГИЛЕВСКИЙ был ответственным руководителем производственной комиссии ф[абри]ки и вел работу по поднятию производительности труда.

/М.п./

Предзавком [1-й Одесской госкинофабрики] /КУЛИБАБЕНКО/

Секретарь /МАЛЬСКИЙ/

С подлинным верно:

Делопроизводитель [підпис] /КАШИРКИН/

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.135. Арк.37. Машинопис. Засвідчена копія.

**Посвідчення Л. Б. Могилевського про роботу у виробничій комісії Одеської**  
**кінофабрики**

**м. Одеса, 25 серпня 1926 р.**  
**КОПІЯ**

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Дано сие т. МОГИЛЕВСКОМУ Л. Б. в том, что в период его работы на 1-й Госкинофабрике ВУФКУ он с 1924 по 1925-й год был ответственным руководителем производственной комиссии фабрики и вел активную работу по поднятию производительности таковой.

Производственная комиссия кинофабрики достигла за указанное время значительных достижений.

/М.п./

Председатель [Одесского окружного отдела Профсоюза работников искусств]

/МАЗУРИН/

За секретаря /ТРАХТЕНБЕРГ/

С подлинным верно:

Делопроизводитель [підпис] /КАШИРКИН/

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.135. Арк.36. Машинопис. Засвідчена копія.

**Довідка про роботу Л. Б. Могилевського у Товаристві друзів радянського кіно  
м. Одеса, 25 серпня 1926 р.  
КОПИЯ**

СПРАВКА

Дана сия тов. МОГИЛЕВСКОМУ Леониду Борисовичу в том, что он является инициатором по созданию в Одессе в июле 1925 г. ОБЩЕСТВА ДРУЗЕЙ СОВЕТСКОГО КИНО.

Работал в таковом последовательно в качестве врем[енно] исп[олняющего] должност[ь] ответственного секретаря, члена Правления, председателя рев[изионной] комиссии и в настоящее время ответственного секретаря и секретаря бюро киностанции.

Председатель Об[ществ]а ДСК

За секретаря

С подлинным верно:

Делопроизводитель [підпис] /КАШИРКИН/

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.135. Арк.38. Машинопис. Засвідчена копія

**Заява Л. Б. Могилевського завідувачу виробничого відділу Правління ВУФКУ  
Я. М. Мазо про роботу кінохроніки  
м. Київ, 9 вересня 1927 р.**

ЗАВЕДЫВАЮЩЕМУ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМ ОТДЕЛОМ

тов. МАЗО Я.Н.

Заведывающего кинохроникой и кадротекой  
МОГИЛЕВСКОГО Л.Б.

ЗАЯВЛЕНИЕ

В дополнение к поданным мною докладным запискам и заявлениям по вопросу о кинохронике и кадротеке считаю необходимым указать нижеследующее:

За сравнительно короткое время нам удалось выходявший один раз в полтора-два месяца киножурнал<sup>2</sup> довести до трех выпусков в месяц, но общие условия работы на сегодняшний день не выдерживают критики: 1)<sup>3</sup> хроника монтируется на руках<sup>4</sup>, фабрики задерживают хронику, представляющую коммерческую ценность, не говоря уже о политической; 2) лаборатория задерживает своевременный выпуск хроники и т.п. и 3) выпускаемая хроника по своему качеству меня ни в какой мере не удовлетворяет.<sup>5</sup>

Считая, что регулярный выпуск кинохроники, приведение работы по хронике в систему может приносить ВУФКУ систематическую прибыль (включение в хронику рекламных надписей, этюдов, специальных агитсценок и т.п.) и принимая во внимание, что срок празднования 10-й годовщины совсем близок, а у нас по ВУФКУ ничего не сделано, прошу Вашего распоряжения на срочное изготовление указанных мною<sup>6</sup> в предыдущих докладных записках оборудований для работ по кинохронике и кадротеке.

Учитывая наличие свободных операторов, таковым можно<sup>7</sup> поручить монтаж (к 10-й годовщине военного номера хроники и различной хроники за истекшее время).<sup>8</sup>

Считаю весьма целесообразным командирование меня в Харьков для согласования в Центральной комиссии при ВУЦИКе по проведению празднования<sup>9</sup> 10-й годовщины Октябрьской революции вопроса о плане и местах съемки празднования на Украине. Из Харькова необходимо проехать в места расположения наших окружных отделов ВУФКУ для инструктажа и выяснения возможности организации кадра кинохроникеров.

На Вашу служебную записку, принятую мною к сведению и руководству, считаю необходимым просить об указании мне точно моих прав и обязанностей.

Прошу Вас поставить мой доклад о постановке кинохроники на Украине.<sup>10</sup>

Учитывая важность и необходимость поставленных мною вопросов, прошу разрешить таковые без задержки.

[Підпис] /МОГИЛЕВСКИЙ/

Киев / 9-IX-27

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.145. Арк.140-140 зв. Машинопис. Оригінал.

**Заява Л. Б. Могилевського заступнику голови Правління ВУФКУ  
З. Й. Сидерському про необхідність створення фільму «Жовтень на Україні»  
м. Київ, 9 листопада 1927 р.**

ПРАВЛЕНИЮ ВУФКУ

Тов. СИДЕРСКОМУ

Копия: редактору, тов. ЯРОШЕНКО

Заявление

Сделанный мною в две недели из архивных кусков неигрового материала фильм «ЯК ЦЕ БУЛО» является лучшим доказательством важности и ценности неигрового, хроникального, исторического фильма.

Октябрь на Украине нашел свое отражение на экране (и притом весьма слабо) лишь в отдельных игровых фильмах ВУФКУ, характеризовавших отдельные эпизоды гражданской войны на Украине.

Фильм, который хотя бы СХЕМАТИЧНО рисовал бы 10-летие Октября на Украине в историческом разрезе, сыграл бы в деле обрисовки и фиксации моментов советского строительства на Украине (в хронологическом порядке) огромную роль.

Подбор исторической хроники, политически грамотный монтаж таковой, безусловно, встретят всяческую поддержку со стороны партийных и общественных организации в смысле практической помощи.

На основании вышеизложенного настоящим предлагаю в срочном порядке написать соответствующий материалам и возможностям сценарий «ЖОВТЕНЬ НА УКРАИНЕ», стоимость оформления которого обойдется не свыше 5000 р[ублей] (включая оплату сценария, покупку хроникального материала как в СССР, так и за границей, и т.п.).

Поскольку указанный фильм желательнее выпустить к январю — украинскому Октябрю<sup>11</sup> — прошу не задерживать ответ на мое предложение.

9 ноября 1927 г.

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.145. Арк.141. Машинопис. Копія.

**З протоколу №14 засідання Правління ВУФКУ**

**м. Київ, 15 листопада 1927 р.**

[С л у х а л и]: 20. Заяву монтажорів виробничого відділу тт. ДОМБРОВСЬКОГО, СУХОРЕБРОВА та ЛІВОДАРОВОЇ з проханням видати їм премію за роботу понад норму під час виготовлення кінохроніки «Як це було» до жовт[невих] свят.

[У х в а л и л и]: 20. Виплатити кожному за 14 годин роботи понад норму.

Держархів Вінницької області. Ф.Р-958. Оп.1. Спр.53. Арк.24 зв. Типографський примірник.

Опубл.: *Протоколи Правління ВУФКУ (1922–1930 рр.): зб. арх. док. / передм., упоряд., комент., прим. Р.В.Росляка; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. С.379.*

Рецензія «Як це було» у журналі «Кіно»

м. Київ, листопад 1927 р.

«Як це було»

Ще не так давно робітникам хроніки доводилося ретельно боронити своє право на місце в радянському кіновиробництві. Важко було переконати керівників кіноорганізацій в політичній потребі хроніки, її значенні та її рентабельності. Сценаристи назавжди запевняли, що хроніка демонструється даремно, і ніякий «дурень не платитиме грошей, щоб подивитися хроніку».

Так було до того часу, поки не з'явилася монтажорка «Совкіно» Е. Шуб. Вона змонтувала виключно з хронікального матеріалу найкращий з усіх наших історичних фільмів, справжній революційний фільм «Кінець династії Романових».

Загату, або, вірніше, впертість твердолобих, було зруйновано. Картина дала великий матеріальний прибуток і вписала ще одну коштовну сторінку до історії розвитку радянського кіновиробництва.

Приклад Шуб не є поодиноким: він найшов добрих послідовників. Україна також одгукнулася на виробництво справжньо хронікального революційного фільму.

Завідувач хроніки ВУФКУ Л. Могилевський, перебираючи старий закинутий матеріал в архівах ВУФКУ, знайшов надзвичайно інтересні своїм змістом кадри, старі, забуті всіма, кавалки позитиву з Миколою<sup>12</sup> та його прибічниками, окупаційним військом, Петлюрою, Керенським<sup>13</sup> і т. інш.

Виникла думка використати цей «мотлох». З'явилися кадри радянської хроніки з Іллічем<sup>14</sup>, з'явився Зимній<sup>15</sup>, Смольний<sup>16</sup> та інші, ще такі живі в нашій пам'яті, кадри Великої Революції.

Монтаж... Вдало, доладно зроблені написи, що говорять про революційне захоплення, і майже протягом тижня з старого мотлоху родилася картина «Як це було».

Аналогічна своїм змістом до картини «Великий шлях»<sup>17</sup>, ця картина має певні переваги в порівнянні з совкіновською продукцією.

Переваги ці, по-перше, в тому, що з менш багатих архивних матеріалів не тільки зроблено фільм, що його з невпинним інтересом можна дивитися, але й виразно героїчний фільм. Глядач тут не може лишитися індиферентним до подій на екрані, і після демонстрування фільму виносить певне враження: почуття огиди до давнього минулого і віру в сучасне та майбутнє.

Не можна також не підкреслити виключної дбайливості в технічній обробці фільму. Контратипи, що їх зробила лабораторія ВУФКУ із старих, зіпсованих, а місцями й зовсім без перфорації позитивів, бездоганні і являють собою шедевр лабораторної практики. До речі: саме в цьому хіба совкіновської картини — контратипи в ній зроблено дуже кепсько.

Перша спроба ВУФКУ вдалася. Треба її продовжити.

[...]

О. Бельс

*«Як це було» // Кіно. 1927. №23/24 [листопад]. С.7.*

З протоколу №17 засідання Правління ВУФКУ

м. Київ, 10 грудня 1927 р.

С л у х а л и: 22. Заяву т. МОГИЛЕВСЬКОГО з проханням компенсувати його роботу над фільмом «Як це було».

У х в а л и л и: 22. Відмовити.

*Держархів Вінницької області. Ф.Р-958. Оп.1. Спр.53. Арк.16 зв. Типографський примірник.*

Опубл.: *Протоколи Правління ВУФКУ (1922–1930 рр.): зб. арх. док. / передм., упоряд., комент., прим. Р.В.Росляка; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. С.403.*

Доповідна записка Л. Б Могилевського завідувачу виробничого відділу Правління ВУФКУ С. Л. Ореловичу про створення історично-хронікальних фільмів  
м. Київ, 18 січня 1928 р.

ДО ЗАВІДУВАЧА ВИРОБНИЧОГО ВІДДІЛУ ТОВ. ОРЕЛОВИЧА  
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

4-5 місяців тому я звернувся до редакторату з пропозицією зняти та змонтувати зі старої хроніки до жовтневих свят хронікального фільма «Країна повинна знати своїх провадирів».

Моя пропозиція не зустріла, як я гадаю, відповідного відгуку, і це важливе питання так і не було розв'язано й переведено у життя.

За два місяці до жовтневих свят я звернувся до редакторату з новим цікавим монтажним сценарієм, пристосованим до Жовтня, «Сімфонія Рад», який фільм повинен бути змонтованим з старої кінохроніки.

На цю цікаву пропозицію відгуку теж не було.

За півтора місяця до жовтневих свят я запропонував тов. МАЗО, що я зроблю хронікальний фільм, пристосований до Жовтня. Тов. МАЗО повідомив мене, що тов. ПОПОВА з помічниками декілька місяців розглядала хронікальний матеріал та з представниками Правління зробили висновки, що з старої хроніки, ЩО МИ МАЄМО, АБСОЛЮТНО НІЧОГО НЕ МОЖНА ЗРОБИТИ.

За 15 днів до жовтневих свят, діставши згоду тов. СИДЕРСЬКОГО, який затвердив монтажний план сценарія, якого я склав, я приступив до монтажу й зробив, працюючи удень і вночі, хронікально-історичний фільм на три частини (в 1000 м) «ЯК ЦЕ БУЛО».

Цей фільм абсолютно нічого не коштує ВУФКУ і має величезне значення, бо виявляє та систематизує історичний матеріал певного періоду.

Після цього вдалого експерименту я звернувся до Правління з пропозицією змонтувати до святкування 10-річчя радвлади на Україні великий хронікальний фільм «ЖОВТНЕВІ ШЛЯХИ НА УКРАЇНІ».

Тов. СИДЕРСЬКИЙ погодився на цю пропозицією та запропонував мені негайно подати сценарія.

Це було два місяці тому.

Беручи за увагу коротенький термін, що залишився до дня святкування, я з одним сценаристом, працюючи вночі, терміново написали сценарія. Після того, як я за пропозицією Вашою та тов. СИДЕРСЬКОГО подав сценарій та кошторис (4500 карб.), мені відповіли, що зараз фільму монтувати не можемо за відсутністю коштів.

Тоді я вдруге звернувся до Правління з заявою, в якій зазначив важливість випуску фільма «ЖОВТНЕВІ ШЛЯХИ» ДО ДНІВ СВЯТКУВАННЯ і скоротив кошториса до 2000 карб., відмовившись від дозйомок та належної мені частини платні за сценарій.

Але і від цього Правління недоцільно відмовилось.

Зараз [я] розшукав у приватних осіб винятково значення історичну хроніку, яка має для історії революційного руху на Україні величезне значення<sup>18</sup>; розшукавши в нашому архіві цінні шматки хроніки, які можна й треба змонтувати в цільний фільм, беручи на увагу значення історичного хронікального фільму (не кажучи вже про постанови кінонарад тощо), я звертаюсь ще раз з пропозицією прийняти за основу сценарія «ЖОВТНЕВІ ШЛЯХИ НА УКРАЇНІ» (назва умовна), якого зроблено з орієнтацією на хроніку, яка є і яку МОЖНА придбати.

Змонтований за цим сценарієм фільм буде мати виключне значення як кінодоповідь для шкіл та клубів, відбиваючи особливо визначні історичні події за 10 років радвлади на Україні.

Прошу Вас це питання розв'язати в Правлінні, тим більш, що 70% матеріалу щодо фільму вже підібрано.

Щодо платні за сценарій, то відповідаючи на резолюцію, мушу сказати, що в обов'язки зав[ідувача] від[ділу] хроніки та його сучасних співробітників не входять обов'язки по складанню монтажних планів та сценаріїв, і це принципове питання у зв'язку з тим, що на підставі хронікального матеріалу, що є, відділ хроніки мусить монтувати окремі фільми;

треба буде теж розв'язати [й інше питання], бо літературна робота, як я вже казав вище, не входить в обов'язки робітників хроніки, що зараз працюють, й час, який довелося працювати по складанню сценарія «Як це було» (вночі), теж Правління не взяло на увагу.

[Підпис] (МОГИЛЕВСЬКИЙ)

Київ.18-І-28 р.

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.145. Арк.146-147. Машинопис. Оригінал.

**Протокол засідання і перегляду історичної хроніки з метою датування подій і встановлення дійових осіб**

**м. Одеса, 13 лютого 1928 р.**

Одесса 13/II-28 г.

**ПРОТОКОЛ**

засідання и просмотра исторической хроники ВУФКУ работниками Истпарта и старыми большевиками по определению исторических дат событий и определению участников событий

Присутствовали тт.: Поморский (зам. зав. Истпартом), Рашковецкий (подпольщик), Гороховская (научный работник Истпарта), Кофф (зав. Музеем Окт[ябрьской] революции), Мартьянов /худож[ник] музея), Обидин (представит[ель] Окрархива), Верх (зав. ист[орико]-рев[олюционн[ым] от[делом] Краев[ого] ист[орического] архива), Нефедом — подпольщик, Кацент — заводч[елом] ВУФКУ, Могилевский — представитель ВУФКУ, Вейцман — студент ГТК<sup>19</sup> ВУФКУ.

Просмотрено:	Заключение:
I. Вступление австр[о]-германских войск и петлюровцев в Одессу.	I. а) Остановится для выяснения даты на кадрах: офицер в погонах (определить дату по материалам Истпарта). б) Парад мадьяр перед Думой.
II. Делегация сов[етских] моряков.	II. в) Увеличить имеющуюся на ленте шапки надпись. Определ[елить] состав по материалам Истпарта.
III. Выход после молебна из собора петлюровцев.	III. Определить дату по материалам Истпарта.
IV. Пушки на бульваре Фельдмана, направленные австрийцами на рейд.	IV. Ориентировочная дата 14 марта 1918 года, определить по материалам Истпарта.
V. Вступление красных в Одессу.	V. Ориентировочная дата 6 апреля 1919 г. Постановили: увеличить значек, имеющийся на груди командиров.
VI. Вступление григорьевцев.	VI. Определить по материалам Истпарта дату. Отмечено наличие надписи на знаменах «Земля и Воля», определившая группу григорьевцев.
VII. Похороны жертв революции.	VII. Установить фамилии по материалам Окристпарта, приняв к сведению: жертв (гробов) — 14. На знаменах видны надписи-лозунги: 1-е знамя — «За смерть одного уничтожим тысячи». 2-е знамя — «Одесский совет рабочих депутатов... Вечная память борцам, погибшим за мировую революцию». Один гроб покрыт знаменем Компартии Украины (Окружн.).

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ

/Рашковецкий/

СЕКРЕТАРЬ

/Вейцман/

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.145. Арк.148-148 зв. Машинопис. Копія.



Заява Л. Б. Могилевського до Правління ВУФКУ про закордонне відрядження  
м. Київ, 12 червня 1928 р.

ДО ПРАВЛІННЯ ВУФКУ

Зав. кінохронікою та кадротекою  
Л. В. МОГИЛЕВСЬКОГО

ЗАЯВА

Довідавшись з газет, що ВУФКУ гадає відрядити за кордон 10 своїх робітників, вважаю за потрібне повідомити про таке:

В кіно я почав працювати [у] 1918 році на фабриці Харітонова в Одесі.

Року 1923 — працював уповноваженим бюр кіно П.П.С.-Х. виставки<sup>20</sup>.

У 1924 році після закінчення ІНГа<sup>21</sup> Окрстажком та Міськрада (остання — як красногвардійця) відрядили мене до Одеської кінофабрики, де я працював до 1926 року на посадах секретаря-юрисконсульта, зав[ідувача] відділом виробничих фільмів, зав[ідувача] інформрекламбюро, зав[ідувача] кінохронікою та уповноваженим дирекції.

Зі дня вступу до фабрики, зорганізувавши осередок НОП<sup>22</sup> й виробничу комісію, я керував на протязі двох років — як відповідальний керівник виробничої комісії — всією роботою по піднесенню продукційности праці.

В кінці 1926 року, приїхавши до Москви, я організував НАУЧНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНУ КІНОЛАБОРАТОРІЮ при АРК<sup>23</sup>. Кінолабораторія мала на меті вивчення та психо-технічний отбор кіноробітників, в першу чергу, кіноакторів.

Організування лабораторії, якою я завідував вісім місяців, було відмічено союзною та закордонною пресою, яка зазначала, що лабораторія методами своєї праці є першій досвід в галузі науково-вивчальної кінороботи.

Крім лабораторії, я працював у Центральній раді ТДРК<sup>24</sup>, в АРК[о]ві та ще в інших організаціях.

В липні 1927 року я повернувся в ВУФКУ за пропозицією т. ШУБА на посаду зам[існика] зав[ідуючого] виробничим відділом.

За два місяця після приїзду, за мою пропозицією, Правління доручило мені зорганізувати нового в умовах укр[аїнської] кінематографії п[і]д[і]відділа кінохроніки, організування монтажної кадротеки (першої в СРСР) за проектом, що я розробив, і що з'являється цінним вкладом раціоналізації праці кінороботництва.

Пророблена дуже в несприятливих умовах робота досі добре говорить про стан завдань, що мені доручили.

Тепер я закінчую, працюючи вечорами, роботу по виявленню та класифікації всього хронікального матеріалу, що стосується до історичних подій України.

Крім зазначеного, вважаю за потрібне вказати, що я з'являюсь ініціатором зорганізування в Одесі в червні 1925 року першого в Союзі ТДРК<sup>25</sup> — і в Києві з 1927 року. В керівничій роботі ТДРК приймав та приймаю саму активну участь.

Все вищезазначене дозволяє мені звернутися до Правління з проханням про занесення мене до числа відряджених за кордон.

Не маю сумніву, що моє всебічне знання кінематографії, зв'язане з журнальною, громадською та научно-експериментальною кінороботою, дякуючи відрядженню, зможе принести українському кіно реальну практичну користь.

[Підпис] [Могилевський]

Київ

12 червня 1928 р.

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.135. Арк.35-35 зв. Машинопис. Оригінал.

Стаття «Зафільмована історія» у журналі «Кіно»

м. Київ, червень 1928 р.

ЗАФІЛЬМОВАНА ІСТОРІЯ

На одинадцятому році Жовтневої революції радянська кінохроніка дуже повільно починає вступати в свої права.

Боротьба за місце для неї в радянській кінематографії протягом низки років не допомагала.

Резолюції партз'їздів, конференцій, блискучий аналіз кінохроніки, зроблений Іллічем, докази значення хроніки — все це розбивалося до цього часу комерційною політикою нашої кінопромисловости.

Випущений «Совкіно» фільм «Падіння династії Романових» наштовхнув і Правління ВУФКУ на думку змонтувати на десяту річницю Жовтня історичний хронікальний фільм виключно з матеріалів, що малися в розпорядженні ВУФКУ.

Понад 40000 метрів позитивної битої плівки без перфорації було проглянуто для цієї мети.

На коробках з написами «Краєвиди Кам'янця-Подільського», «Передача прапора» знаходяться цінні кадри Миколи<sup>26</sup>, Романових<sup>27</sup>, Керенського, Тимчасового Уряду та інших. Негайно пишеться монтажний план, складаються написи, що логічно зв'язують події од імперіалістичної війни до Жовтневого перевороту в Ленінграді<sup>28</sup>. Позитив одбирається, лагодиться, негайно виготовлюються контрапти.

І ось в дні жовтневих свят по всій Україні демонструється документальний історичний хронікальний фільм на три частини «Як це було».

Складений із справжніх кінодокументів, без єдиного ігрового кадру — фільм кожним своїм кадром нагадує радянському глядачеві героїчні дні боротьби за владу Рад, за комунізм, примушує переживати знов напівзабуті події.

Цей експеримент в галузі монтажу архівної кінохроніки, переведений переобрахунок та перекласифікація по картотеці всього хронікального матеріалу, що валявся у склепах ВУФКУ, наштовхнув на необхідність випуску історичного фільму на зразок кінодоповіді, що змальовує історію революційного руху на Україні з початку імперіалістичної війни до початку мирного будівництва, — а, якщо дозволить матеріал, то дати й будівництво на Україні.

Таким буде «Жовтень України».

Монтажний план складено так, щоб наявність хронікальних зйомок, зміцнених відповідними написами, дала молоді уявлення, а робітникам та селянам нагадала б події, що відбувалися на Україні.

За порівнююче короткий час проглянуто понад 150000 метрів «мотлоху», витягнутого з підвалів та склепів ВУФКУ.

В коробках, що на них були наклейки «Одеса — передача прапору», знайдено цінні зйомки Леніна, Троцького<sup>29</sup>, вступу червоних, а також вступу австро-німецького війська в Одесу, Центральної Ради, Петлюри і т.п.

Крім знайденого в архіві, ВУФКУ через листування з низкою організацій та операторів, що працювали на Україні, придбало кадри хроніки: «Бенкет у Гетьмана», «Оголошення універсалу», «Вступ білих у Київ» тощо.

Весь виявлений матеріал технічно дуже слабкий, в більшості знайдено подерті позитиви, без перфорації, але ці дефекти викупаються величезною цінністю змісту цих документальних зйомок.

Який з цього висновок? Держава й партія повинні зобов'язати наші кіновиробництва систематично фіксувати події доби соціалістичного будівництва.

Якщо ці зйомки не можна включити в «кіножурнали», то їх треба зберігати як великої цінності історичні документи. Відсутність багатьох важливих зйомок тільки стверджує, що зйомці побуту, господарчого відновлення СРСР, культурного будівництва і т.п. треба надати максимум уваги.

Видатки по хроніці виправдають себе з боку господарчого й політичного, коли не зараз, то через самий короткий час.

Кінохроніці на одинадцятому році Жовтня має бути забезпечене почесне місце в радянському кіновиробництві.

Л. Могилевський

*Зафільмована історія // Кіно. 1928. №6 [червень]. С.2.*

**Заява Л. Б. Могилевського до розціночно-конфліктної комісії  
про оплату його роботи**

**м. Київ, 26 липня 1928 р.**

ДО РКК

Зав. кінохроніки МОГИЛЕВСЬКОГО Л. Б.

Заява

За декілька місяців до жовтневих свят ВУФКУ одержала від НКО<sup>30</sup> розпорядження змонтувати історичний, хронікальний фільм, присвячений Жовтню.

Цю роботу було доручено двом співробітниками, які переглянули весь матеріал протягом декількох місяців та зробили висновки, що зі старої хроніки, що ми маємо, абсолютно нічого не можна зробити.

Але Всеукраїнська жовтнева комісія при ВУЦВК все ж запропонувала нам випустити хронікальний, історичний фільм.

За 15 днів до жовтневих свят за мою ініціативою та за розпорядженням т. Сидерського, який затвердив монтажний план кінофільму, працюючи після роботи й вночі, я змонтував фільм на 1000 метрів на три частини «Як це було».

Цей фільм абсолютно нічого не коштував ВУФКУ, й в дні жовтневих свят «Як це було» демонстрували по всіх містах України.

До цього часу я не одержав [грошей] за роботу по фільму, який не належить до моїх обов'язків, а також не входить в обсяг роботи п[ід]відділу хроніки.

В зв'язку з тим, що літературна та монтажна робота не входить в мої прямі обов'язки, а є окрема галузь роботи, вважаючи<sup>31</sup>, що мені повинні сплатити за цю роботу 400 крб, а саме: [за] 1/ хронікальний план кінодоповіді «Як це було» та за монтаж.

26/VII-28 р.<sup>32</sup>

*ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.145. Арк.145. Машинопис. Копія.*

**Інформація «Петлюра в Києві» у газеті «Пролетарська правда»**

**м. Київ, 27 липня 1928 р.**

**Петлюра в Києві.** В архіві ВУФКУ випадково знайдено дуже цінні кадри з часів Директорії. Зокрема є сцена, коли київське духівництво зустрічає Петлюру. Цей матеріал увійде до хронікального фільму «Сторінка доби» («Жовтень»), що його монтує Л. Б. Могилевський.

*Петлюра в Києві // Пролетарська правда. 1928. 27 липня.*

**Лист Л. Б. Могилевського завідувачу частини культурфільмів Правління ВУФКУ  
М. Я. Капчинському про необхідність складання угоди для подальшої роботи над  
фільмом «Документи епохи»**

**м. Київ, 7 серпня 1928 р.**

ЗАВ. БАЗИ КУЛЬТУРФІЛЬМУ М. Я. КАПЧИНСЬКОМУ

Заява

До 10-річчя Жовтня я змонтував історично-хронікальний фільм на три частини<sup>33</sup>, який ВУФКУ нічого не коштує. Через те, що літературна та монтажна робота не входить в мої обов'язки, мені було обіцяно, що за цю роботу мені буде оплачено.

До цього дня я грошей не одержав.

Після випуску фільму, якого одмітила преса, я одержав принципову згоду тт. Сидерського й Ореловича, я притягнув до роботи журналіста Габовича, й на протязі семи місяців,

працюючи виключно вечорами, нами переглянуто щось із 200000 метрів хламу, в якому я знайшов потрібний матеріал.

Ми склали редакторсько-монтажний план, який перероблявся сім разів, в залежності від наявності або відсутності матеріалу.

Щоб не оплачувати консультанта, всю трудну роботу по означенню хронологій і історичної належності кадрів ми самі перевели, звіряючи знайдений матеріал з фотографічними, газетами й инш. документами.

Розповсюджуватися про пророблену роботу, історичну, матеріальну цінність й значення такої не доводиться.

Зараз ми закінчили шість частин. Залишилося змонтувати три частини.

В зв'язку з тим, що всю роботу ми провадили без усяких умов — ми просимо зараз заключити з нами відповідну угоду<sup>34</sup>.

Одночасно повідомляю, що згідно з вказівками зав[ідувача] Музею революції України т. Слободського й робітників Істпарту<sup>35</sup> необхідно провести нижчезазначені зайомки:

1/ В Одесі — Музей революції.

2/ В Харкові — Істпарт.

3/ В Москві — переглянути матеріал, що стосується революційних подій на Україні.

7/VIII 28 ЗАВ. КІНОХРОНІКИ [підпис] [Могилевський]

ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.145. Арк.144. Машинопис. Оригінал.

**Заява Л. Б. Могилевського завідувачу виробничого  
відділу Правління ВУФКУ П. Ф. Нечесу про створення  
фільму «Сторінки доби» та оплату роботи**

**м. Київ, 2 жовтня 1928 р.**

**КЕРУЮЧОМУ ВИРОБНИЦТВОМ  
т. НЕЧЕСУ**

Від т. МОГИЛЕВСЬКОГО Л. Б.

**ЗАЯВА**

За декілька місяців до жовтневих свят ВУФКУ одержало від НКО розпорядження змонтувати історичний, хронікальний і, присвячений Жовтню<sup>36</sup>.

Цю роботу було доручено двом співробітникам, які переглянули весь матеріал протягом декількох місяців та зробили висновки, що зі старої хроніки, що ми маємо, абсолютно нічого зробити не можна.

Але Всеукраїнська жовтнева комісія при ВУЦВК і НКО все ж запропонувала нам випустити хронікальний, історичний фільм.

За 15 днів до жовтневих свят, за моєю ініціативою та за розпорядженням т. СИДЕРСЬКОГО, який затвердив монтажний план кінофільму, працюючи після роботи і вночі — я змонтував й на 1000 метр. на 3 частині «ЯК ЦЕ БУЛО»<sup>37</sup>.

Цей фільм абсолютно нічого не коштував ВУФКУ, і в дні жовтневих свят «ЯК ЦЕ БУЛО» демонстрували по всіх містах України.

Але до цього часу я не одержав [коштів], не дивлячись на те, що [іх] мені обіцяли за роботу по фільму, який не належить до моїх обов'язань, — завідувача хроніки, а також не входив в обсяг роботи підвідділу хроніки.

Після цього вдалого експерименту я звернувся до Правління [ВУФКУ] з пропозицією змонтувати великий хронікальний фільм — «СТОРІНКИ ДОБИ».

Тов. СИДЕРСЬКИЙ погодився на ці пропозиції та запропонував мені негайно написати редакторсько-монтажного плану цього фільму.

Написавши з журналістом т. ГАБОВИЧЕМ монтажного плану цього фільму, ми подали кошторису на 4500 крб, якого не було затверджено.

Зустрівшись с недостатнім ставленням до роботи, не вважаючи на відсутність умови з нами й беручи на увагу надзвичайну цінність тої роботи, що ми переводили, — ми продовжували роботу щодо неодноразової переробки редакторсько-монтажного плану.

Працюючи сім місяців виключно на вечорах, було переглянуто понад 200000 м позитивної і негативної плівки з нашого архиву та прокатної комори.

В цьому хламі було знайдено виключної цінності шматки, документальність яких ми встановлювали по документах Істпарту — на що було витрачено багато часу.

Під час переговорів з т. СИДЕРСЬКИМ він запропонував нам за монтаж 5 частин — 300 крб. Коли я повідомив т. ЧЕРНЯКА про роботу [та] потребу випуска фільма до жовтневих свят та про потребу складання умови з т. ГАБОВИЧЕМ та мною за редагування, відбор та редакторський монтаж фільму на 8 частин, — т. ЧЕРНЯК заявив, що за зазначену роботу нам буде сплачено без умови і що треба закінчити фільм.

Зараз, після надзвичайно кропотливої та трудної роботи, що продовжувалась на протязі 9 місяців, фільму закінчено.

Треба тільки переглянути деякі сцени — домонтувати Дніпрельстан тощо.

Отже, в зв'язку з тим, що до жовтневих свят ми нічого не [...]»<sup>38</sup>, просимо Вас в терміновому порядку:

1/ Прийняти фільм та призначити з художнього відділу редактора для остаточного редагування написів фільму.

2/ Запропонувати лабораторії виконувати наші замовлення щодо фільму позачергово.

3/ Сплатити нам — мені та т. ГАБОВИЧУ:

а/ за редакторський план;

б/ за перегляд та отбір хронік;

в/ за роботу в Істпарті по встановленню документальності кадрів;

г/ за монтаж.

Всього ми вважаємо, що 800 крб (по 400 крб<sup>39</sup> на людину) за таку роботу на протязі 8 місяців буде невеликою сумою.

4/ В зв'язку з тим, що я маю відомості, що в Харкові та Москві є в приватних руках цінний матеріал щодо революційних подій на Україні, вважаю за конче потрібним поїхати на декілька днів [для] розшуку та придбання історичного матеріалу; тим часом т. ГАБОВИЧ буде кінчати роботу.

5/ Конче потрібним забезпечити фільму «СТОРІНКИ ЕПОХИ» культурним прокатом, щоб усунути те, що було з історичними фільмами в 1924 році.

Для цього потрібно дати замовлення на збільшення фото з кадрів і дати об'яву й фото в деякі журнали. Прошу Вашого заключення та розпорядження.

2-Х-28

[Підпис] [Могилевський]

*ЦДАВО України. Ф.1238. Оп.1. Спр.145. Арк.139-139 зв. Машинопис. Оригінал.*

### Рецензія «Документи доби» у газеті «Кіногазета»

м. Київ, 15 листопада 1928 р.

#### Документи доби

Цей фільм показує, як можна, маючи певне бажання та ініціативу, з бракованого архивного матеріалу, шляхом систематичного й політично письменного добору, технічної реставрації та монтажу, зробити інтересний і цінний культурфільм — 2000 метрів плівки, що відбиває історію фактів класової боротьби на Україні.

Проаналізуємо цю роботу.

Фабульно «Документи доби» побудовано таким способом — в основі лежить хронологічна послідовність подій: починаючи від часів найбільшого розвитку війни й до останніх часів соціалістичного будівництва на Україні й з коротеньким оглядом міжнародного становища СРСР.

Очевидно, оформлювати кіноматеріал було дуже важко, бо авторам фільму тт. Могилевському та Габовичу доводилося виходити не з вигаданого сценарія та інсценізації подій, але з того кінохронікального архиву, що фактично є в даний момент у ВУФКУ, кінохронікального архиву<sup>40</sup>. Через це режисерсько-монтажне наставлення фільму було таке: виявити

й логічно зв'язати всі, що збереглися досі, кінодокументи, які так чи так відбивають історію давно минулих фактів.

Чи подолали автори картини це основне завдання? Безперечно так. Відомо, що протягом року відділ хроніки переглянув понад 200 тисяч метрів архиву. Абсолютна більшість цього матеріалу стосується до подій громадянської війни в Києві, що був осередком повстання на Україні. Документальність цього матеріалу встановлено за матеріалами Київського Істпарту та Музею Революції. Одночасно з цією методичною роботою відділ хроніки підшукував і скуповував відповідні матеріали, що є в архивах різних кіноорганізацій та в приватних осіб. Наслідком цих розшуків пощастило здобути зафільмовки таких моментів, як от: «Скоропадський на бенкеті», «Київське духовенство вітає Петлюру», «Керенський у Києві», чи, наприклад, нікому досі невідома одного оператора, що працював у і випадково куплена в Туркестані, в Києві 1918 р., плівка: «Приїзд директорії до Києва»<sup>41</sup>. Звісно, фільм не дає повної картини всіх подій на Україні. Добре, напр[иклад], відомо, що є зафільмовані такі події, як «Похорон фельдмаршала Ейхгорна», «Страта Бориса Донського», «Вибух за Звіринці», «Похід Доброармії», — цю хроніку знімав спеціальний оператор при штабі генерала Май-Маєвського. Але весь цей матеріал зник під час громадянської війни, й певні провалля між подіями є, та їх у «Документах доби» заповнено пояснювальними написами. До речі, написів у фільмові багато, особливо спочатку. Майже на 1/3 написи можна було б скоротити, бо вони затримують темп і властиво тільки пояснюють дії в кадрі, а не зв'язок кадру з кадром. Проте краще написи, ніж інсценівки подій, та й, до того, ж написи в хронікальному фільмові переконливіші від акторського, бодай і художнього виконання.

Проте, яка б не була суб'єктивна оцінка «Документів доби», можна з певністю сказати, що фільм дуже цінний і матиме величезне соціальне значення, особливо так через 50-100 років, яко справжній історичний «Документ доби» початків пролетарської революції.

Г. Затворницький

*Документи доби // Кіногазета. 1928. 15 листопада.*

### Рецензія «Літопис на плівці» у журналі «Кіно»

м. Київ, листопад 1928 р.

#### Літопис на плівці

В дні жовтневих свят по всій Україні демонструвався документальний історичний фільм на три частини «Як це було».

І такий удалий початок роботи над історичним «мотлохом» довів потребу переглянути та класифікувати весь хронікальний матеріал та різні вибірки, що переповнювали склепи ВУФКУ, щоб показати його нашому глядачеві.

Протягом кількох місяців було переглянуто понад 200000 метрів різного мотлоху.

У вибірках художніх фільмів, знятих за перших років організації ВУФКУ, було знайдено кадри Леніна, Троцького, німців на Україні, Петлюри тощо.

Безкінечні дефекти знайдених позитивів викупаються величезною цінністю оцих історичних кінодокументів.

Абсолютну більшість хроніки знято в Києві, колишньому центрі громадянської війни на Україні.

Звичайно, весь виявлений матеріал не може дати хоч би відносно повної картини всіх подій, що відбувалися на Україні. В роки громадянської війни на Україні не було операторів, що зафіксували б на целулоїді Український Жовтень — Січневий бій за владу Рад<sup>42</sup>. Оператори фіксували головним чином «парадні» події — приїзди, паради, прийоми тощо.

Героїчна боротьба партії, пролетаріату України за владу Рад не відбилася на плівці в тій мірі, в якій би ми цього хотіли. Проте треба відзначити, що величезна кількість хронікального матеріалу тих часів для нас безповоротно загинула через неприпустиме ставлення до хроніки в перші роки революції з боку окремих кіноробітників. Історична хроніка продавалася на пуди і часто палилася, щоб «не займала багато місця на склепах».

Значна частина хроніки, що її знято операторами політвідділів за перших років революції, переходується<sup>43</sup> в Москві, але не менш значна розкидана по всьому СРСР і за кордоном.

Таку цінну хроніку, як приїзд у Київ Директорії на чолі з Винниченком та Петлюрою, знайшли в одного оператора, що працює в Ташкенті.

Тепер уже весь знайдений матеріал, що показує нам події громадянської війни на Україні, змонтовано в один суцільний фільм «Документи доби» (автор фільму Л. Могилевський, співавтор Габович). Багато провалів у ньому, про багато подій довелося оповідати написами, а не показувати їх, — але цьому лихові ніяк не можна було запобігти. Адже стати на шлях інсценізації тих історичних моментів, що їх у фільмі бракує, — це значить знищити цінність цього фільму як документа, як дійсного свідка доби, як справжньої нефальшованої хроніки.

Проте деяка перевантаженість фільму написами ніяк не зменшує того напруження, що з ним фільм цей продивляється. Перед глядачем проходять постаті перших борців за українську владу Рад — М. Скрипник, П'ятаков, Затонський. Похорон перших жертв, перших загиблих вояків революції. Перші демонстрації українського пролетаріату. І чорні круки української реакції — Скоропадський, Петлюра, їхні «армії», їхні паради. Струнки колони вимуштрованих німецьких окупантів і зовсім не струнки юрби їхні ж, коли німцям довелося спішно з України вибиратися.

Цінність історична цього фільму «Документи доби» — величезна. Сучасний радянський глядач, що, по більшості, вже не так то й яскраво згадує величні революційні дні, знову побачить їх на екрані як гру чорних і білих тіней, як тінь, тінь могутніх і буряних часів Жовтневої революції на Україні. І ця тінь яскравіша й багатомовніша за численні «художні» фільми про ті ж таки часи горожанської війни.

Л. Цвінтаренко

*Літопис на півці // Кіно. 1928. №11 [листопад]. С.3.*

### **З протоколу №48 засідання Правління ВУФКУ**

**м. Київ, 23 листопада 1928 р.**

С л у х а л и: 13. Про використання картини «Документи епохи».

У х в а л и л и: 13. Визнати за потрібне картину «Документи епохи» якомога скоріше просунути на робітничі і сільські екрани.

*ЦДАВО України. Ф.166. Оп.6. Спр.1491. Арк.64. Типографський примірник.*

Опубл.: *Протоколи Правління ВУФКУ (1922–1930 рр.): зб. арх. док. / передм., упоряд., комент., прим. Р.В.Росляка; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. С.585.*

### **Зі статті «Кінобудні» у газеті «Комсомолец України»**

**м. Харків, 1 грудня 1928 р.**

#### **КІНОБУДНІ**

Надзвичайно цікава історично-хронікальна картина «Документи епохи», що в Києві користувалась величезним успіхом, не гірше за кращі бойовики, у Харкові пройшла зовсім непомітною. Це перша картина, «живий літопис» боротьби за Жовтень на Україні, в якій знайшли відбиток справжні, непідроблені документи нашої історії, такі рідкі й живі.

Під час недавніх жовтневих свят, коли на екранах наших кінотеатрів побачили за довгий час мовчання водночас дві комедії за участі відомого артиста Гарі Лойда<sup>44</sup>, ясно, що публіка полинула сюди як на довгожданий подарунок. Уже той факт, що картина «Документи епохи» не знайшла про себе жодного рядка в харківських газетах, свідчить, який інтерес до неї був того часу.

Куди зник цей цікавий фільм? Ми порушуємо питання, щоб його знову показали нашій столичній молоді.

О. МАК

*Кінобудні // Комсомолец України. 1928. 1 грудня.*

**Матеріали Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР про працівників ВУФКУ**

**м. Харків, не пізніше 13 квітня 1929 р.<sup>45</sup>**

[...]

ЗАСМІЧЕНІСТЬ АППАРАТУ ВУФКУ

[...]

Гр[омадянин] Могилевський (пом[ічник] зав[ідувача] хроніки) — людина з кол[ишньої] «золотої молоді», зараз за кордоном, де живе його матір, видає себе за представника ВУФКУ та доктора кінотехніки.

ПРОПОЗИЦІЇ:

На підставі вищезазначеного потрібно:

[...]

7. Зняти з роботи в ВУФКУ [...] Могилевського як чужий радянському кіновиробництву елемент. Гр[омадянина] Могилевського негайно повернути з-за кордону та притягти до судової відповідальності за присвоєння за кордоном без жодних підстав назви представника ВУФКУ.

*ЦДАВО України. Ф.539. Оп.7. Спр.1180. Арк.86-86 зв. Машинопис. Копія.*

**Витяг з протоколу №23 засідання Колегії Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР**

**м. Харків, 13 квітня 1929 р.**

[СЛУХАЛИ]:

5. Про наслідки обсліду кінофікації на Україні та діяльності ВУФКУ (тов. ЛЕВІТ).

[...]

УХВАЛИЛИ:

[...]

д) Підтвердити постанову Правління ВУФКУ про зняття з роботи [...] МОГИЛЕВСЬКОГО як чужий радянському кіновиробництву елемент. Гр[омадянина] Могилевського негайно повернути з-за кордону та притягти до судової відповідальності за присвоєння за кордоном без жодних підстав назви представника ВУФКУ.

[...]

*ЦДАВО України. Ф.539. Оп.7. Спр.1185. Арк.62. Машинопис. Засвідчена копія.*

**Протокол допиту Б. Г. Загорського<sup>46</sup>**

**м. Київ, 28-29 вересня 1937 р.**

[...] В теченні десяти лет — по 1930 г., я проводил шпионскую работу под руководством МОГИЛЕВСКОГО.<sup>47</sup>

[...] Почти весь 1929 г. я находился в разъездах. Ко времени моего приезда в Киев МОГИЛЕВСКИЙ выехал в Берлин, где стал невозвращенцем.

ВОПРОС: Что Вам известно о МОГИЛЕВСКОМ и обстоятельствах его выезда за границу?

ОТВЕТ: МОГИЛЕВСКИЙ Леонид Борисович, еврей, родом из Одессы, где в 1924 г. окончил Университет по юридическому факультету. В ВУФКУ начал работать с 1924-1925 г. На Одесской фабрике был секретарем-юрисконсульт, затем организовал актерскую мастерскую в Одессе и Москве.

С 1927 г. по 1929 г. заведовал кинохроникой при Киевском ВУФКУ. МОГИЛЕВСКИЙ находился в дружеских отношениях с ответственным работником Киевского НКВД БАР-



МИНСКИМ Сергеем, на квартирі якого часто бувал. После отъезда МОГИЛЕВСКОГО в Берлин, где находилась на излечении его мать, упорно утверждали, что МОГИЛЕВСКОМУ в выезде за границу содействовал БАРМИНСКИЙ; что весьма вероятно, исходя из дружеских отношений, существующих между ними.

В Союз МОГИЛЕВСКИЙ не возвратился и остался в Берлине.

[...] ВОПРОС: Выше Вы показали, что Вам известно о нахождении МОГИЛЕВСКОГО в Берлине. Откуда Вы это знаете?

ОТВЕТ: В 1929 г. в Москве я встретил свою знакомую по Одессе БРАНДТ Жанну, вышедшую в 1924-25 году замуж за немца, германскоподданого, управляющего Московской конторой транспортной фирмы «Контроль-К». [...] В 1929 г. БРАНДТ ездила в Берлин, где встречалась с МОГИЛЕВСКИМ, которого знала по Одессе. МОГИЛЕВСКИЙ, по ее словам, хорошо устроился в киноконцерне УФА.

[...]

*ЦДАГО України. Ф.263. Оп.1. Спр.58529 фп. Т.1. Арк.10, 17, 19, 20, 24. Машинопис. Оригінал.*

### Джерела та література

1. Бельс О. «Як це було». *Кіно*. 1927. № 23/24 [листопад]. С. 7.
2. Госейко Л. Леонід Могилевський: від ВУФКУ до європейських кіностудій. *Кіно-Театр*. 2018. № 5. С. 38–40.
3. Могилевський Л. Зафільмована історія. *Кіно*. 1928. № 6 [червень]. С. 2.
4. Цвінтаренко Л. Літопис на плівці. *Кіно*. 1928. № 11 [листопад]. С. 3.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1238. Оп. 1. Спр.1 35.
6. URL: <https://csdfmuseum.ru/films/16-%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D1%85>

### References

1. Bels, O. (1927). «As it was». *Kino*. № 23/24 [listopad]. 7 [in Ukrainian].
2. Goseyko, L. (2018). Leonid Mogilevskiy : from VUFKY to the European filmstudios. *Kino-Teatr*. 2018. № 5. 38-40 [in Ukrainian].
3. Mogilevskiy, L. (1928). Turned out history. *Kino*. № 6 [cherven]. 2 [in Ukrainian].
4. Tsvintarenko, L. (1928). A chronicle is on tape. *Kino*. № 11 [listopad]. 3 [in Ukrainian].
5. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. F. 1238. Op. 1. Spr. 135 [in Ukrainian].
6. Retrieved from: <https://csdfmuseum.ru/films/16-%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D1%85>

### Примітки

- 1 Нерозбірливо. Припущення.
- 2 Ідеться про кіножурнал «Кінотиждень ВУФКУ».
- 3 Нумерація здійснена простим олівцем.
- 4 Підкреслено простим олівцем.

- 5 Ліворуч від абзацу напис простим олівцем: «Треба замовити те, що потрібно. Лабораторії дати вказівки».
- 6 Підкреслено простим олівцем.
- 7 Підкреслено простим олівцем.
- 8 Ліворуч від абзацу напис простим олівцем: «Треба дати план».
- 9 Підкреслено синім олівцем. Ліворуч від абзацу напис простим олівцем прочитати не вдалося.
- 10 Ліворуч від абзацу напис простим олівцем: «Де поставити?».
- 11 Вочевидь, ідеться про більшовицьке повстання на київському заводі «Арсенал», спрямоване проти молодшої української державності, та подальшу окупацію України російськими більшовицькими військами на початку 1918 р.
- 12 Микола II Романов (1868-1918) — останній російський імператор.
- 13 Керенський Олександр Федорович (1881-1970) — російський політичний діяч, голова Тимчасового Уряду Російської імперії (1917).
- 14 Ленін (справж. Ульянов) Володимир Ілліч (1870-1924) — політичний та державний діяч радянської Росії та СРСР, лідер російських більшовиків.
- 15 **Зимовий палац у Петрограді** — парадна резиденція дому Романових. Після Лютневої революції 1917 р. тут містилася резиденція Тимчасового Уряду. В ніч з 25 на 26 жовтня 1917 р. відбувся штурм Зимового палацу, внаслідок якого Тимчасовий Уряд було скинуто і заарештовано. Штурм Зимового палацу став ключовою подією в радянській історіографії.
- 16 У 1917 р. у будівлі Смольного інституту (колишнього Смольного інституту шляхетних панянок) містився штаб з підготовки більшовицького повстання, очолюваний Петроградським військово-революційним комітетом.
- 17 Після «Падіння династії Романових» Е. Шуб, використовуючи архівні матеріали, у тому ж 1927 р. створила фільм «Великий шлях».
- 18 Підкреслено фіолетовим чорнилом.
- 19 ГТК — Государственный техникум кинематографии (Державний технікум кинематографії).
- 20 Так у тексті.
- 21 Інституту народного господарства.
- 22 НОП — наукова організація праці.

- <sup>23</sup> АРК — Асоціація революційної кінематографії.
- <sup>24</sup> ТДРК — Товариство друзів радянського кіно.
- <sup>25</sup> Підкреслено фіолетовим чорнилом.
- <sup>26</sup> Російський імператор Микола II.
- <sup>27</sup> Романови — династія правителів Московського царства та Російської імперії.
- <sup>28</sup> Ідеться про більшовицький переворот у жовтні 1917 року в Петрограді.
- <sup>29</sup> Троцький Лев Давидович (справж. Лейба Бронштейн; 1879-1940) — російський і міжнародний політичний діяч робітничого і комуністичного руху, ідеолог троцькізму — однієї з течій марксизму.
- <sup>30</sup> НКО — Народний комісаріат освіти.
- <sup>31</sup> Так у тексті. Треба, вочевидь, «вважаю».
- <sup>32</sup> Написи простим олівцем унизу сторінки після тексту розібрати не вдалося.
- <sup>33</sup> Ідеться про фільм «Як це було».
- <sup>34</sup> Текст підкреслено коричневим чорнилом.
- <sup>35</sup> Істпарт (Всеукраїнський істпарт) — комісія зі збирання та вивчення матеріалів з історії Жовтневої революції в Україні та історії Комуністичної партії України.
- <sup>36</sup> Так у тексті.
- <sup>37</sup> Так у тексті.
- <sup>38</sup> Слово не читається. Припущення: «робитимемо».
- <sup>39</sup> Спочатку були вказані суми відповідно 1000 і 500 крб. Суми виправлені червоним олівцем у бік їх зменшення.
- <sup>40</sup> Так у тексті.
- <sup>41</sup> Так у тексті.
- <sup>42</sup> Ідеться про події січня 1918 року в Києві.
- <sup>43</sup> У розумінні зберігається.
- <sup>44</sup> Так у тексті. Йдеться про відомого американського комедійного кіноактора Гарольда Ллойда (1893-1971).
- <sup>45</sup> Датується за витягом з протоколу №23 засідання Колегії Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР від 13 квітня 1929 р. (ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 7. Спр. 1185. Арк. 62).
- <sup>46</sup> Загорський (справжн. Лукашевкер) Борис Григорович (1893-1937) — кінематографіст. У 1917-1818 рр. — актор на кіностудіях Берліна; у 1918 р. працював у Петроградському кінокомітеті; у другій половині 1920-х рр. — актор на студіях ВУФКУ (зокрема, знявся у фільмах О.Довженка «Сумка дипкур'єра» — 1927 та «Арсенал» — 1929); в 1930-х рр. — асистент режисера на Київській кінофабриці. Заарештований за підозрою у шпигунській діяльності. 20.10.1937 р. постановою особливої наради при НКВС СРСР засуджений до ВМП, розстріляний 28.10.1937 р. Реабілітований в 1989 р.
- <sup>47</sup> Тут і далі по тексту підкреслення червоним олівцем. Принагідно зауважимо, що Л. Могилевський не повернувся до СРСР ще в 1929-му...